

EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK IN THE UNITED STATES

Abstract: Labor has made sense of the American's existence, which has led, for decades, in US social work to the idea of allocating more funds for social programs, curbing employment and, at the same time, less resources for social assistance and social security.

Keywords: United States, historical development, social work, social security, social assistance, social services, social worker.

Authors information:

Gyulnihar Nedzhib

PhD

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen,

✉ g_nedjib@abv.bg

 Bulgaria

Ivaneta Ivanova

Student in speciality Social Activities

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

✉ iwka_iwanowa@abv.bg

 Bulgaria

САЩ е първата икономическа и политическа сила в света и на пръв поглед изглежда, че всички американци са доволни от това да живеят в една либерална система. Растящата бедност и увеличаването на социалното неравенство обаче говорят за сериозни проблеми в социалната система. В американския тип социална сигурност предпочитания се отдават на частното и доброволно осигуряване, на програмите, целящи укрепване самостоятелността и икономическите позиции на индивидите. В продължение на десетилетия е установена нагласата, че държавата осигурява равен достъп до образование и трудова реализация на своите граждани, поради което не е желателно те да разчитат на социални помощи от нейна страна. Очевидно е, че днес това вече не работи, тъй като социалните различия продължават да се задълбочават, броят на безработните и бедните прогресивно се увеличава, а отчуждението и престъпността растат.

Възникване на социалната работа

Конституцията, хартата за правата на човека, декларацията за независимостта, като сбор на правила и принципи, валидни за цялото човечество са предоставени на света от американците, които поставят *индивида в центъра на света*. В САЩ е налице равенство на входа т.е. предоставя се равен старт на гражданите във всички жизнени сфери и възможности за избор, като впоследствие всеки човек носи сам отговорност за своята съдба. Това е така, защото изключително значение се отдава на *трудова дейност* и в американската психика е вкоренено вярването, че е неморално да се живее от държавни помощи.

Друга висша ценност, освен прочутата индивидуалистична вяра на американеца, е създателният дух, който съществува навсякъде и във всичко. *Надпреварата с времето* се усеща във всяко начинание, тъй като всяка дейност е съзетание, а времето е пари, поради което не случайно заплащането на час се въвежда за първи път именно в Америка.

Американската гражданска война (1861-1865) избухва между добре развитите индустриални северни щати и селскостопанските южни щати на САЩ. Ейбрахам Линкълн се обявява срещу робството, което довежда до отцепването на 11 южни щата и избухването на една от най-жестоките и кръвопролитни войни в човешката история. Юга капитулира, жертвите са неимоверно много, но е постигната най-важната цел – забрана на робството.

След войната нищетата и бедността нарастват, но не само тя е основния повод за нарастващия брой на безработните лица, но заслуга затова има социалната криза, която преминава през много от западните общества през XVIII и XIX век. Тя се определя като „*индустриална революция*”. Бързата урбанизация довежда до пренаселеност, нищета, лоши жилищни условия, болести, безнадзорни деца и т.н. предимно в градовете. Стопанският прогрес, промените в производствените отношения т.е. новите икономически условия налагат пазарната регулация и свободната конкуренция. Фабричното производство довежда до разпадане на повечето манифактурни предприятия. Формира се прослойката на фабричните (наемни) работници.

През XIX век се основават *нови организации за социална работа*, подпомогнати от обществени организации, доброволчески агенции и частни лица. Налице е експлозия на доброволческа активност със създаването на социални благотворителни дружества, социални селища и организации за занимания на хората. Най-големият брой активисти, инспектори, мениджъри са от средите на средната класа.

На законово равнище има редица *нововъведения* като например проекти за обществено здравеопазване, образование, застраховане, затвори, младежки изправителни домове, обществени приюти, психиатрични болници.

В края на XIX век за първи път се използва терминът „социален”, а през 20-те години на XXв. се налага понятието „welfare” (благодеяние, благосъстояние, реализирането на които трябва да се осъществи от държавата). Основите на „*държавата на благодеянието*” (Welfare State) се полагат в Германия през 1883г., когато се приема първият закон за задължителното социално осигуряване – при злополука, при инвалидност и старост, с което се засилва благотворителната функция на държавата и тя започва да се „грижи” за своите граждани. Налагат се понятия като гарантиране на жизнения стандарт, относителен равен шанс, социална сигурност, борба с неравенството. Впоследствие много държави тръгват по пътя на Германия.

Докато в Европа се установява новия, „модерен” тип държава, то в САЩ социалното законодателство през XIXв. е слабо изявено и отстъпва на европейското, поради което често се използва европейския опит. Акцентът пада върху *личната инициатива*. Задължителни застраховки при болест, инвалидност и старост няма, а работниците се сдружават и създават взаимопомогателни каси.

Повечето европейски страни до 30-те години на XXв. изграждат система за социална сигурност, но в САЩ не се констатира напредък в това отношение. САЩ изпреварат Европа единствено с новаторските си решения при *регламентирането на труда*. Основава се Федерално бюро по труда, което изпълнява функции на министерство. Чрез него се уеднаквяват условията на труд, като за всички щатски работници продължителността на работния ден от 1868г. става 8 часа. През следващата година се приема акт за хигиена и безопасност на труда. Повишава се ролята на синдикатите и се определят правилата за тяхната дейност.

През XX век основните проблеми, както в Европа, така и в САЩ, продължават да са свързани със защита на труда, организация на производството и професионален подбор и подготовка на работниците. Въпреки успехите при регламентирането на труда, социалното законодателство на САЩ изостава в сравнение с европейското.

Важен фактор в насока за ускоряване на тези процеси се оказва създадената през 1921г. *Американската асоциация на социалните работници*. Тя пледира за:

- „минимален стандарт на живот”;
- по-добри условията на труд;
- програма за трудова заетост и т.н.

Преди да се отбележи видим напредък от дейността на Асоциацията настъпва тежката Световна икономическа депресия - „Голямата депресия” от 30-те години (1929-1930). В САЩ сригът на икономиката започва на 04.09.1929г. със спад в цените на акциите и достига своя пик с Краха на Уолстрийт на 29.10.1929г., който остава в историята като „Черният вторник”, когато

фондовата търговия се срива, настъпва обща паника и всички инвеститори се опитват едновременно да излязат от пазара.

Едва през 1933г. Франклин Рузвелт представя социална програма и започва периодът на икономическа и социална реконструкция т.нар. Нов курс (New Deal) . Всички, които желаят да работят, но не могат да си намерят място в частния сектор, се смята, че заслужават работно място и такова им се предлага от правителствените учреждения. Учредява се Федерална служба за социално подпомагане, която разпределя социални помощи и реализира редица инфраструктурни проекти. Изграждат се местни структури, като раздаването на помощи преминава от частния в публичния сектор. Приема се *Законът за социалната сигурност* и така едва през 1939г. (половин век след Германия) в САЩ се легитимира „държавата на благоденствието”. Икономическите и социалните условия, които предпоставят нейното изграждане е именно икономическата и социалната криза от 1929г. и „великата депресия”, която обхваща страната след това.

До 1945г. социалното законодателство е завършено. По-нататък акцентът се поставя на въпросите за квалификация и преквалификация с оглед настъпването на новите технологии. Голямо внимание се обръща и на организацията на свободното време, като основен приоритет са грижите за децата и младежите.

През 30-те години се формират две насоки за осъществяване на социална работа – групова работа и общинска организация. Групова е работата с временно формиран колектив от равнопоставени лица, които съвместно изпълняват дейности като игри, пеене, ръчен труд и т.н. не само за отдых, но и за решаване на индивидуални и групови задачи, които развиват умения или решават техните проблеми.

Общинската организация събира средства за частна дейност и координира дейностите по социално подпомагане и обслужване например чрез създаване на съвети към социалните служби. В края на 50-те и началото на 60-те години в практиката на общинските организации се засилват позициите както на клиентите, така и на институциите, които предоставят социални помощи и услуги.

Увеличаването на бедността и ширещата се расова дискриминация довеждат до създаване на социална програма за ограничаване на бедността т. нар. „*Великото общество*” през 60-те години на миналия век. Извършват се мощни реформи, изразяващи се във въвеждането на множество закони, имащи за цел решаване на най-важните социални въпроси, свързани с бедността, здравеопазването, образованието, инфраструктурата, благоустройството на населението и т.н. Всички тези реформи обаче увеличават федералните разходи и правителството започва да се затруднява с осигуряването на приходи, с които да обезпечи своята социална политика. Проблемите при реализацията на социалната програма произтичат и от липсата на национални стандарти, както и от високите изисквания, заложили в нея.

През 80-те години се издига тезата за реализиране на *триболична система при изпълнение на СР* чрез конвергенцията на трите течения - работа по отделни случаи, работа с групи и общинска организация, което формира съвременното разбиране на СР като професия.

СР в САЩ притежава следните характерни белези [5, 87-88]:

1. *Децентрализация* – реализират се различни социални програми на всички равнища - федерално, щатно, местно.

2. Гарантираният от страна на държавата подход в САЩ е съобразен с „*прага на бедност*”, който се коригира с отчитане равнището на инфлация и се увеличава от постъпленията на бюджета на отделните щати.

Натуралната помощ се осъществява чрез талони за продукти, които са за тези, чийто доход не превишава 125 на сто от прага на бедност. *Купонната система* съществува в САЩ от 60-те години на миналия век. Преди няколко години тя дори се засилва като отговор на правителството срещу икономическата криза. Актуалните тенденции обаче са в насока съкращаване на разходите по програмата, като от една страна се целят икономии, а от друга се обръща внимание на негативните настроения, които се базират на вярването, че тя не поощрява хората да си търсят работа.

3. В САЩ са възприети, както общи с другите страни, така и *специфични методи на СР*, като например мерките за:

- възрастните лица и хората с увреждания - създават се фондове и услуги на федерално равнище за осигуряване на пенсии по старост, медицинско обслужване, евтини жилища, заетост, настаняване в стационари, дневни центрове, домове-интернати и др., като част от разходите се поемат и от местни органи и доброволни организации;
- децата – професионално обучение за родителите; съдействие за настаняване на работа; наглеждане на деца, чиито родители са заети; подпомагане на самотни майки; поддържане на служби за защита на децата, обект на насилие; работа с приемни семейства и т.н;
- избягали от дома си и бездомни деца – съществуват функционални домове и приюти; провеждат се консултации с родителите; оказват се безплатни услуги на избягалите деца посредством „телефони на доверието“;
- малолетни и непълнолетни правонарушители – има базови програми към полицията, съда, училището, като се провежда социална рехабилитация с тях;
- непълни семейства – формират се групи за самопомощ и поддръжка, обединени с организацията „Родители без партньор“;
- социална защита на расовите и етнически малцинства – 44% са непълните семейства от чернокожите семейства; налице е висока бедност и безработица.

Социално осигуряване

Населението на всяко страна се състои от активна и неактивна част (поради възрастови, здравословни, материални и т.н. причини), като стремежът е трудовозаетите лица да превъзхождат по брой неработоспособните лица. Социалното осигуряване формира личните доходи на неактивната част от лицата или само гарантира определен минимум, допълващ се от друг вид осигуровки. .

Обезщетяването при причинени вреди и загуби е юридически принцип, който съществува още от древността под една или друга форма. През ХХ век наличието на обществени осигуровки се превръща в задължение на всяка една държава и на всеки един работодател и е иманентна част от социалната политика [3, 136]

За разлика от социалната помощ, основното условие за достъп не е свързано с материалното положение или със социалния статус. Социалното осигуряване е следствие от заетостта [1, 48].

В социалната практика се утвърждават *две основни социалноосигурителни схеми*. Първата поставя граница пред социалното осигуряване – социалните групи, правещи осигурителни вноски в съответните фондове. Втората премахва всякакви ограничения и достига до всички групи и слоеве от населението, независимо от това дали влагат средства в осигурителните фондове.

В САЩ е налице *либерален модел на социална сигурност*, който се изразява в минимално участие на държавата посредством държавния бюджет. Този модел се характеризира се със свобода на личността да определя трудовото си и социално поведение. Задължителното социално осигуряване при него е адресирано само към нискодоходните групи от населението, а високодоходните групи се гарантират срещу рисковете на живота чрез доброволни лични вноски или по пътя на спестяването и застраховането. Конвенционалният екзистенц-минимум се осигурява на основата на вноски от работодателите и осигурените лица.

Социалното осигуряване в САЩ е с ограничено значение, защото обхваща само т. нар. средни класи. Възприета е обвързана със заетостта и трудовите доходи осигурителна система за два случая – възраст и безработица [1].

Началото на социалното осигуряване в САЩ е положено в средата на 30-те години. То е организирано в програмата OASDHI (Old, Age, Survivors, Disability and Health Insurance).

Законът за социалното осигуряване, основният нормативен акт на Новия договор, е приет през 1935г., и този закон:

- предвижда пенсии по старост, допълнени от условни помощи за бедните възрастни хора, както и поема здравните разходи за тях;
- гарантира по-късно и осигурително покритие както за вдовиците и техните деца, така и за хората с увреждания;
- осигурява обезщетение при безработица;
- въвежда няколко програми;
- осигурява парична помощ за мизерстващите (15 долара на месец);
- регламентира социалните придобивки да се определят на основата на предишните доходи;
- поставя началото на събиране на вноски за доход след пенсионирането на много от работещите американци.

Според него вноски се плащат както от работодателя, така и от работника по определена скала. Данъкът се удържа от заплатата и не се отчита при облагане доходите на работниците. Изплащането на пенсия е еднакво за всички, които са навършили 65 години и са американски граждани. Лица, които не подлежат на пенсионно осигуряване получават държавна помощ при старост, както и помощи от благотворителни организации [8].

Пенсията обаче са много слабо преразпределени към осигурените с по-ниски доходи.

След началото на 70-те години системата на социално осигуряване никога не е субсидирана чрез данъчната система и е с дефицитни затруднения, причинени от неконтролирания от политиката процес на нарастване на броя на пенсионерите в резултат на увеличената продължителност на живот.

В началото на 80-те години се прави опит за промени в социалното осигуряване, които се изразяват в премахване на индексирани пенсията спрямо ръста на цената на живот, данъчно облагане на социалните придобивки на хората с високи доходи и увеличаване на възрастта за пенсиониране над 65 години.

Социалноосигурителните трансфери представляват само част от доходите на възрастните домакинства, които се допълват от доходи от собственост и от платена заетост.

Пенсионната система в САЩ се доминира от частния сектор. Публичните разходи за пенсия произлизат предимно от осигурителните фондове и се допълват от целеви пенсионни фондове, предназначени за ветераните и някои държавни чиновници. Делът на професионалните пенсия в общите разходи за пенсия е по-висок в сравнение с останалите капиталистически страни.

Възрастта за пенсиониране (NRA – Normal Retirement Age) е 66г. през 2008г. и е с тенденция да се увеличава до 67г. през 2027г. Правото на пенсия зависи от броя години с осигурителни вноски, като минимума е 10 години. Ранно пенсиониране е възможно при навършване на 62г. Отлагане на пенсионирането е възможно до 70-годишна възраст. Възможно е лицето да работи и да получава пенсия подлежаща на подоходен тест. Хората с доходи под определен минимум получават минимална пенсия, която зависи от броя години с осигуровки и варира в зависимост от годините в осигуряване между 11 и 30. Прагът за минималната пенсия е 28% от средната работна заплата в страната [8].

След подоходен тест се предоставят *целеви помощи за възрастни*, известни като допълнителен доход за сигурност. Размера на помощите се индексират според индекса на цените.

През 1980г. бедните възрастни в САЩ са почти толкова, колкото и във Великобритания, но два пъти повече от тези в Германия. Съществува система за Допълнителен осигурителен доход (SSI), която също води началото си от Новия договор. Това е единствената система в САЩ, която е национално изравнена, като голяма част от щатите допълват базисния национален минимум на условна помощ на възрастните и хората с увреждания.

Общите частни и публични разходи за пенсия (за възраст) са значително по-ниски от средното за западните страни.

Обезщетенията се определят така, че лицата с по-ниски доходи получават пропорционално по-големи обезщетения спрямо доходите си преди това, в сравнение с лицата с по-високи доходи.

Medicare и Medicaid са двете държавни спонсориращи схеми за *здравно осигуряване*.

Здравните разходи на хората над 65г. се покриват от цялото общество от Medicare.

Medicaid е съвместна федерална и държавна програма, която:

- помага за медицински разходи за хора с ограничени доходи и ресурси;
- предлага обезщетения, като домашни грижи и услуги за лична хигиена.
- поема здравните разходи на хората с увреждания и маргиналите (покрити от данъците чрез Medicaid).
- Американската система за *здравно осигуряване* много ясно разделя различните типове здравни застраховки:
- текущи здравни разходи – финансират се от застраховки конкуренция една с друга, с които клиентът сключва модулни договори, съгласно желанието си;
- незадължителни здравни разходи – финансират се от самите американци, които могат да доплащат остатъка непокрит от здравната спестовна сметка;
- разходи по тежки и непредвидими болести - покриват се от една друга застраховка.

В САЩ няма държавна осигурителна каса, а само частни осигурителни дружества, които са различни за раличните щати. Цената на здравното осигуряване се разпределя наполовина между работодателя и работника. Разноските по лечението на неосигурените се покриват от средствата на осигурените. В някои американски щати се създават обществени болнични каси, като работникът има право на болнични дни, както и на безплатно лечение в заведения, с които предприятията са сключили договор.

Вноските при безработица се изплащат изцяло от работодателя. Много щати получават възможност сами да формират фондовете за безработица, отчитайки практиката на дадено предприятие или група от предприятия (*experience rating*). Федералният закон не предписва размера и продължителността на помощта, което води до различия в отделните щати. На застраховане подлежат всички лица на наемния труд. Основният недостатък на закона е, че се отказва помощ на вече безработните.

Социални помощи социални услуги

Социалната помощ е организирана в няколко основни програми [1]:

- AFDC (помощ за семейства с деца);
- food stamps (помощ във вид на купони за хранителни продукти);
- Medicaid (здравни разходи за бедни).

AFDC е създадена в средата на 30-те години със Закона за социалната сигурност. Характерно за САЩ е *множествеността на критериите, спрямо които се доказва нуждата*. Независимо че е предназначена за семейства с ниски доходи, програмата се съобразява и с вида на семейството. Първоначално AFDC е предназначена единствено за самотни майки, но през 1960г. Програмата започва да предлага помощ за безработни бащи, които сами отглеждат децата си. През 1990г. се допуска и предоставянето на помощ на семейство с двама родители при положение, че този, който осигурява благосъстоянието на семейството е безработен. Заради множествеността на критериите, спрямо които се доказва нуждата, клиентите на програмата са много по-малко от бедните.

Двете основни характеристики на американската система на социална помощ са следните:

1) не съществуват национални стандарти т.е. щатите са тези, които организират програмите и фиксират условията за достъп, като равнището на помощи и подпомаганите групи са различни в отделните щати, тъй като равнището на бедност също варира в различните щати.

2) запазването на традиционния вариант на условно предоставяна помощ, при който получателят, освен че трябва да отговаря на определени критерии, трябва да следва и определено поведение, докато в Западна Европа, както и в Канада не се предписва поведение на потребителите.

Американската система на социална помощ е организирана така, че в максимална степен да насочва бедните към работа, поради което успоредно с програмите за отпускане на парични помощи се реализират и програми за заетост и преквалификация на хората в доказана нужда,

като правилата за отпускане на помощи включват възможността за спирането им в случай на отказ от работа или курс за квалификация.

Стойността на паричната социална помощ в САЩ е много по-ниска от тази в останалите страни, а относителният дял на бедните възрастни с доходи под 50% от средните за страната е много по-висок от други страни [1].

Слабостта на социалната помощ в САЩ се компенсира в някаква степен от съществуването на програми, предоставящи т.нар. *данъчни кредити на хората с доходи под определен минимум*, като целта им е да превърнат заетостта в жизнеспособна алтернатива на обществената помощ.

Най-разпространена е схемата за негативния подоходен данък, която облагодетелства бедните без да поставя допълнителни условия. Доходът е единствено условие за достъп, като семействата, които разполагат с доход под фиксирания получават парична добавка, която се изчислява на основата на действителния доход, средната стойност на подоходния данък и гарантирания доход.

За САЩ обикновено се говори като за *страна с крайно ограничени социални услуги*. Всъщност Съединените щати имат изключително добре развити персонални социални услуги и най-развитата образователна система.

Социалните услуги се развиват особено бързо след 60-те години. Това ускорение е резултат от промяната във възприемането на нови форми за подпомагане на групите в нужда и предпазването от риск.

Особеното в социалните услуги на САЩ е *смесеното им предлагане*. Те се финансират предимно от федералния и допълнително от щатските бюджети, но средствата се насочват не само към местните власти, които организират и администрират тази дейност, но и към значителен брой неправителствени организации, които получават публични субсидии на основата на договор за предлагане на услуги. Развиват се и аналогични програми, финансирани от работодателите. *Налице е вътрешно конкурентен пазар на социални услуги*.

Възникване на професията социален работник

Социалната работа възниква като отговор на социалната криза, която възниква в Западна Европа и Северна Америка през XVIII и XIX век. Професията „социален работник” подпомага отделни членове на обществото, които срещат затруднения при адаптирането си към социалния живот.

В САЩ професията „социален работник” възниква в края на XIX век от сливането на две основни направления в подхода към извършването на помагачия процес. Първото произтича от възгледите на онези обикновени лидери, които препоръчват активни действия на бедните за изход от тежкото социално положение, в което се намират и според тях обект на социална промяна трябва да бъдат бедняшките жилища, лошите здравни услуги, детския труд. Социалните работници живеят с клиентите си в кварталите за бедни и им помагат финансово и със съвети.

Второто направление, се корени в стремежа да бъдат удовлетворени индивидуалните потребности на лицата, които се нуждаят от помощ. Основоположник е Мери Ричмънд, чиято работа в Дружеството на благотворителните организации се определя като принос за формирането на социалната работа като професия (1918 г.). Усилията ѝ са насочени към разширяване разбирането за социална работа от синоним на милосърдие и състрадание към бедните и болните към осъществяване на систематизиран и професионален подход за оказване на помощ. Ричмънд иска този процес да бъде документиран, след което натрупаният опит да бъде преподаван.

В контекста на гореизложеното можем да направим следните изводи относно социалната работа в САЩ:

1. Докато в големите европейски държави в края на XIX век се установяват „държавите на благоденствието”, то в САЩ това става едва половин век по-късно;
2. Социалното осигуряване обхваща само част от населението и затова се приема, че в САЩ то е с ограничено значение;

3. Дава се приоритет на частното и доброволното осигуряване;
4. Липсва държавна здравноосигурителна каса, а съществуват само частни осигурителни дружества, които са различни за различните щати;
5. Вноските за безработица се изплащат изцяло от работодателя;
6. За социалните помощи е характерна множествеността на критериите, спрямо които се доказва нуждата, както и липсата на национални стандарти и наличие на необходимостта респондентите да отговарят не само на определени критерии, но и да следват определено поведение;
7. Стойността на паричните помощи е по-ниска в сравнение с напредналите западноевропейски страни, защото цялата система за социални помощи се изгражда така, че да насочва бедните към трудова дейност;
8. Предлагат се програми, предоставящи данъчни кредити на хора с доходи под определен минимум;
9. Съществува вътрешно конкурентен пазар на социални услуги, като последните се предлагат смесено и е налице добро развитие на персоналните социални услуги;
10. Икономическият растеж не довежда до нарастване на доходите на бедните, защото процента на американците, живеещи под официалната граница на бедност е висок.

В заключение следва да изтъкнем, че повече от половин век след като американският президент Линдън Джонсън обявява война на бедността, процентът на бедните в САЩ продължава да е един от най-високите сред напредналите индустриални държави, защото и днес е актуално американското схващане, че състоянието на бедност е продукт на неудачно индивидуално поведение и това е основание за продължаващо съкращаване на социалните разходи и програми. Социалните проблеми се задълбочават и бедните стават все по-бедни, а богатите по-богати. За ограничаване на социалната диференциация акцент трябва да се постави на унифицирането на стандартите за предоставяне на социални помощи и увеличаване на размера им, както и на разработването на по-богата гама от социални услуги, предлагани в общността и на гарантирането на по-голям достъп до социалното осигуряване.

References:

1. Braykova, T. Modernite sotsialni darzhavi. Politikata na USA, Britain, Germany i Sweden. S., 1998.
2. Braykova, T. Teoriya na sotsialnata politika (Theory of social policy). S., 2000.
3. Chavdarova, A. Istoriya na sotsialnata rabota. S., 2003.
4. Dimova, D., I. Kusev. Sotsialna poitika i sotsialni deinosti (Social policy and social activities). Trakiya – M, S., 2003.
5. Kusev, I. Osnovi na sotsialnata rabota. S., 1998.
6. Sotirova, V. Osnovi na sotsialnata rabota. B., 2011.
7. Todorov, A. Sotsialno osiguryavane/pensionirane v Amerika. <https://alexanderbtodorov.com/social-security/retirement-in-usa/>.
8. Toflar, A. Prognozi i predpostavki (Forecasts and prerequisites). S. 1992.
9. Douglas, P. American Social Reform Movements. New York, 1938.
10. G. Esping-Andersen. The Three Words of Welfare Capitalism. Cambridge, 2004.